

„A szellem napvilága” – A népi írók szerepe a modern magyarságkép kialakulásában*

Jó napot kívánok, tisztelettel köszöntöm a kedves hallgatókat. Az én feladatomban az előadásom címébe foglalva ismerik. A feladat tehát az volna, hogy a 20. századi népi mozgalom történetéről szóljak, és főképpen annak eszmei hagyatékáról, mi volt az, ami élte ezt a mozgalmat és mi volt ennek a mozgalomnak az eredménye.

Engedjék meg azonban, hogy – miután itt elhangzott már az értékmérés feladata – először az értékekhez való kapcsolódásunk feladatáról és kötelességéről szóljak. Bizonyára többen találkoztak már ezzel a sajátos helyzettel: e-mailen kaptam egy kis szöveget, és mellé a zenét. És hallom, hogy nagyon furcsán, de magyarul éneklük külföldiek azt a nótát, amelyik az egyik legszebb Rákóczi nóta. És a strófa, amit ebből énekelnek, az annyi, hogy „Nagy Bercsényi Miklós sírdogál magában, / Elveszett szegénynek minden katonája. / Süvít a szél Késmárk felett, / Édes hazám, Isten veled!” Ezt éneklük franciák magyarul, és ezek a franciák, a Bercsényi Miklós által alapított huszárezrednek a tagjai, akik azóta már nem lovakon száguldoznak, hanem vadászgépeken, és minden évben egyszer felöltik a huszár egyenruhát és eléneklük a Bercsényi huszárezrednek ezt a kis

himnuszát, vagy indulóját, nevezzük, ahogy gondoljuk. És akkor eszembe jutott az, hogy ehhez képest, vajon mi, itt Magyarországon hányan ismerjük ezt a nótát, éneklük-e néha a magyarok, és őrzik-e azt az emléket, ami Rákóczihoz, Bercsényihez és Bercsényi fiához kapcsolódik. Tartok tőle, hogy nem, hogy általában nem. És jellemző ez minden másra is. Jellemző, hogy elfelejtjük az értékeinket, elfelejtjük a legjobb hagyományainkat is. És erről azért kell szólni, mert nem csak arról van szó, hogy hogy rombolják itt, nálunk és egész Európában az értékeinket, az értéktudatunkat; hogyan rombolják a hagyományainkat; hogyan próbálják a családot, a vallást, a nemzetet olyan helyzetbe hozni, hogy maga az ember mondjon le róla, de hozzátartozik ehhez a romboláshoz az is, amit mi magunk rombolunk magunkban és magunk körül éppen a felejtéssel, a hagyományok elhagyásával, a legszebb emlékeink elfelejtésével és sorolhatnám tovább, miközben nem vesszük észre, hogy a saját életünket pusztítjuk. Na most, ehhez a hagyományhoz, amelyből meríteni lehetne és amiből merítenünk kellene a mai életünk érdekében és a jövőnk érdekében, ahhoz természetesen hozzátartozik nagyon sok minden, nemcsak az az ezer év, amit itt eltöltöttünk a

Kárpát-medencében, több mint ezer év és nem csak az, ami a közelmúltban történt velünk és amit a közelmúltban teremtettünk, hanem egy történelmi folyamatról van szó. Egy olyan folyamatról, amelyben minden eseménynek és minden nagy felbuzdulásnak, minden nagy emberi és nemzeti akarásnak megvan a következménye, és megvannak a nyomai az életünkben, mint ahogy minden bűnünknek és minden vereségünknek is.

Amikor a népi mozgalomról kell beszélnem, akkor csak egy pillanatra hadd utaljak vissza a 19. századra – hogy messzebb ne menjek – a 19. század nagy reformkorszakára, s hadd említsek néhány nevet, mindenki által ismert neveket, Széchenyiét, Wesselényiét, Kölcseyét, Kossuthét, Deákét. Ezek a férfiak, és még sokan mások mellettük, valamiféle nagy nekirbulással, egy nagy rendszerváltoztatásra, tehát nem rendszerváltásra, hanem egy folyamatos, fokozatos, de nagyon határozott rendszerváltoztatásra szánták el magukat, amelynek középpontjában a nemzeti függetlenség állt. És a másik tétele a társadalom belső berendezkedésének a megváltoztatása. Ez bukott el a Habsburgok akaratán, a Habsburgok ellenállásán és kíméletlen törekvésein, hogy megszüntessék, hogy lehetetlenné tegyék

* A 2015. február 16-17-18-án a Lakiteleki Népfőiskolán megrendezett „Nemzetben gondolkodni – a nemzetért cselekedni”. A Nemzeti Művelődési Intézet országos konferenciája a szakmai megújulás alapértékeiről című konferencián elhangzott előadás.

mindezt. És ebből fakad ki 1848. március 15-éje, a forradalom, majd pedig annak a folytatásaként a szabadságharc.

Ha ezt tudjuk, márpedig tudjuk, akkor azt is tudjuk, hogy a következményekről, mint közelmúlt eseményekről, meg kell emlékeznünk. A következmény végül is, tudjuk, Világost követően, majd 1867-ben következik a kiegyezéssel. És itt megint egy nagyon érdekes helyzet alakul ki a történelmi tudatunkban és a történelemtudományban is, amelyik úgy értékeli azt a korszakot, ami a kiegyezéssel következik Magyarországon, hogy igaz ugyan, hogy levertek bennünket, igaz ugyan, hogy óriási volt az embervesztés, az értékvesztés, de végül is a kiegyezés elhozta azt a helyzetet, hogy Magyarország viszonylag gyorsan iparosodni kezdett, beindult a városiasodás, a polgárosodás folyamata, csupa gyönyörű dolog. Arról feledkeznek el, hogy ennek a kiegyezésnek a következménye lett az, hogy két nagy történelemformáló rétege a magyarságnak, a középbirtokos nemesség és a parasztság kikerült, ugyanebben az időszakban, a történelem alakításából. Ez volt az az időszak, ami egyenesen sodort bennünket az első világháborúba, ez volt az az időszak, ami egy sajátos öntudatvesztést hozott a lelkekben, a tudatban. Ami valahogy úgy nézett ki, hogy Kossuth képe és Ferenc Jóska képe egymás mellé került. Minthogyha ugyanazt akarták volna. Az egyik a szabadságharcot vezényelte, a másik a szabadságharc leverését és a megtorlást. És valamiképpen egymás mellé került ez a két kép, nem csak a falakon, hanem a lelkületben is.

És ezzel a lelkülettel sodródunk tovább 1914-ig. Erről azért kellett szólnom, hogy értsék, hogy mi történik itt aztán a világháborús vereség nyomán, trianoni békediktátum nyomán, amikor a világháborúban elveszítettünk, bizonyos számítások szerint 6 és 800 ezer fő körül, érett, teremtésre alkalmas férfiakat; amikor elveszítettük az ország területének kétharmadát; amikor elveszítettük magyar nemzettársaink egyharmadát. Ez valami olyan katasztrófa volt, némelyek azt mondják, ne beszéljünk róla, mert nem kell ezt mindig em-

legetni, mert lebeszéljük magunkat a cselekvésről. Pessimisták leszünk ettől. Én pedig azt mondom, hogy muszáj szembenézni ezekkel a kudarcokkal, ezekkel a vereségekkel, a legsúlyosabbakkal is. Már csak azért is, mert nem értjük másképpen a 20. század történéseit.

Képzeli el azt a helyzetet, hogy 1920 után mihez kezdjen a nemzet magával. Van egy politikai feladat és némi lehetőség, ezt Horthy vezényletével az egymást követő magyar kormányok igyekeznek kihasználni. Ki-ki ízlése, tehetsége, képességei szerint, és persze mindenki a lehetőségei szerint. És van egy másik vonulat, ez pedig a mozgalmak, az értelmiségi mozgalmak vonulata. 1920 után következik be az a helyzet, hogy minden magyar értelmiséginek, aki tisztességesen gondolkodik, s tenni is akar, azt kell meggondolnia, hogy ebben a helyzetben mi a fő feladata, s ki kell alakítania egyfajta sorrendiséget a feladatokban. Meghatározni, hogy mi az, amivel ő maga személy szerint hozzá tud járulni ahhoz, hogy az ország valamiképpen testben és lélekben, hogy úgy mondjam, talpra álljon. Először is le kellett számolni illúziókkal. Mégpedig illúziók sokaságával. Szembe kellett nézni azzal, hogy a nemzet összezsugorodott hirtelen, lélekben óriási veszteségeket szenvedett, szinte nem is tudja, hogy mit kezdjen magával. S jön egy értelmiségi feladat ebből, természetes feladat, hogy akkor próbáljuk ezt a lelket és ezt a nemzeti közösséget valamivé tenni, talpra állítani, erőt adni neki. Részben a kudarcok elviselésére, de túl azon az önépítésre, az értékmentésre, és új értékrend, a kornak megfelelő értékrend kialakítására. Ezzel indul egy mozgalom, amely már közvetlen előzménye a népi mozgalomnak, majd nem azt mondom, hogy akár együtt is emlegethetjük a kettőt. Ez a Bartha Miklós Társaság mozgalma, amelyik azzal indul, hogy József Attila és Fábian Dániel, ennek a mozgalomnak a mozgatója, hogy úgy mondjam, kiadnak egy röpiratot. Ennek a röpiratnak az a címe Ki a faluba! Vagyis adnak egy értelmiségi feladatot, amelynek az a lényege, hogy ne az íróasztal mellett, ne az írógép mellett, ne a papírok mellett találjuk ki, hogy milyen

állapotban van valóban az ország, és ne itt találjuk ki, hogy milyen gyógyírra van szüksége, miféle orvosságra van szüksége, hanem menjünk ki a faluba, nézzük meg a pucér valóságot. Nézzük meg, mi történik valójában a magyar társadalomban, ezen belül is a magyar faluban. Ez azért is nagyon fontos akkor, mert hiszen az előbb említett városiasodási folyamat, majd pedig a hozzá kapcsolódó egyéb tények, azok túlságosan kezdtek koncentrálni a városra, és túlságosan megfélekedtek a faluról. Arról a faluról, amely egyébként megtermelte a kenyerünket, amelyik megőrizte, és szinte már csak egyedül őrizte a magyar hagyományokat, az úgynevezett népi hagyományokat. Arról a faluról, amelyik még közösségeket tudott teremteni és fenntartani. Amelyik őrizte még a családot, őrizte még a maga egyházához, vallásához való kapcsolódást, amely egyébként is az egész történelem során megszokta, hogy a hazát meg kell védeni, ha kell, meg kell halni a hazáért, ha pedig béke van vagy viszonylagos béke van, akkor szakadásig kell dolgozni.

Ez a falu ebben a pillanatban ilyen állapotban van. Ezt kellett feltérképezni először, majd pedig ehhez kellett hozzátenni, azt, amit az értelmiség, most már nem a logika, hanem a tapasztalat alapján is feladatnak látott, saját maga számára is, s a társadalom átalakítása számára is. Ebből fakad

az, hogy ez a Bartha Miklós Társaság pontosan azokat hívta elsősorban előadóknak, akik majd később a népi mozgalom központi alakjai lesznek. Olyan emberek szerepelnek itt előadóként, mint Veres Péter, Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, s sokan mások. És ez a mozgalom ugyanúgy járt, ahogy egyébként sokszor a mozgalmak járnak, hogy elkezdett feltöltődni, és olyannyira töltődött, töltődött, hogy a belső ellentétek egyre inkább feszítették. Igyekezett is az akkor ilyen-olyan színvonalú baloldal beépülni ebbe a mozgalomba, igyekezett elterelni némiképpen az eszmei irányából. Megpróbálta valahogy úgy alakítani a mozgását, hogy az mindenképpen a hagyományörzés, az értékörzéssel szemben valamiféle olyan társadalmi doktrínát képviseljen, amely merőben mást igényel, mint amit az adott pillanatban a katasztrófa utáni Magyarország és magyarság.

1930-ban, tehát a '20-as évek izgalmas, és még a kezdetekben sok bizonytalansággal terhelt mozgalma után jön létre az 1930-as évek elején az úgynevezett népi mozgalom, amely egyébként – hogy ezt is tisztázzuk mindjárt – nem volt nagyon szorosán megszervezett, sőt alig-alig volt szervezhetőnek mondott mozgalom, szinte spontán módon jöttek össze. Pontosán ugyanazok a személyek, ugyanazok az írók, akik már korábban is nem csak ismerték egymást, hanem együttműködtek, tudták egymásról, hogy ki mit gondol, ki mit akar. És először Debrecenben egy tanácskozáson, majd pedig egyre több tanácskozás alapján végül is kialakult egy laza székértábornak nevezhető kör, és ez a kör tágult egyre inkább. És ennek az volt a természete, hogy szinte kivétel nélkül valamiképpen a faluhoz, a vidékhez kapcsolódó írók álltak össze.

Köztük lehet rétegezni egyébként szociológiai szempontból ezt a tágabb kört. Azt lehet mondani, hogy kivétel nélkül mindannyian kapcsolódtak a vidéki Magyarországhoz. Köztük voltak olyanok, akik alig iskoláztak, akik egész életükben valamilyen falusi ipari vagy mezőgazdasági munkát végeztek. Veres Péter leírja – nem tudom, olvasott-e önök közül valaki

Veres Pétert, manapság nem olyan nagy divat – Veres Péter leírja, hogy ő hogy dolgozott, hogy hogy írt. Úgy írt, hogy éjszaka, amikor már csend volt otthon, akkor a petróleumlámpa mellett elkezdett írni, miközben napközben végezte a szokásos paraszti munkát, a szegényparasztkra jellemző magatartással és erőfeszítésekkel. Említhetem Sinka Istvánt, akiről itt már szó volt ma, aki a Fekete pásztor vallomásaiban leírja az ő személyes sorsát. De ebben a személyes sorsban lényegében leírja azt a sorsot, amit egy kis parasztyerek, mint pásztor-tanonc, el kellett, hogy viseljen, át kellett, hogy éljen. Leírja például azt, hogy hogyan cserél egy bárányért Petőfi kötetet. Leírja azt, hogy hogyan kapcsolódik ő olvasmányok révén végül is ahhoz a magasabb szellemiséghez, ami összetartotta, összefogta a magyarságot. És leírja azt a nyomorúságot, azt a szenvedést, amit át kellett élnie. Tehát a legmélyebbről jött ennek az író-társaságnak néhány tagja. Szabó Pálra is gondolhatunk, Darvas Józsefre is. Aztán egy másik rétege, mint Németh László például, abból a középosztályból jött, amely erőteljesen családilag, hagyományait tekintve kapcsolódik a magyar faluhoz. Aki egyébként nyaranta tapasztalta ennek a családnak a történetén keresztül is azt, hogy Szilasbálás... vagyis Mezőszilas, ugye mert ez a Bálás nem nagyon tetszett valamiért az ott élőknek, és lett belőle Mezőszilas, ez a Mezőszilas miféle társadalmi szerkezetet mutat. A család élete hogyan alakul és hogyan kapcsolódik a faluhoz, hogy kapcsolódik a vágyakhoz és a tényekhez. Elkezdődik tehát egy olyan gondolkodás, amelyben egyébként a magyar irodalom is többnyire gondolkodott, hogy tudniillik létezik egy nemzet és ennek a nemzetnek a lelkületében kell valamit tennie az íróknak, hanem most már abban is gondolkodott, hogy hogyan lehet összekapcsolni azt a két dolgot, ami a magyar történelem során nem igen kapcsolódott össze korábban, nem tudott összekapcsolódni, hogy tudniillik a nép legyen része, ahogy akkor mondták, a nemzettestnek. Hogyan lehetne a népet beemelni a nemzetbe? Tehát megszüntetni azt az állapotot, amit már a 19. században Kölcseyék igen

csak feszegettek és megpróbáltak valamiféleképpen alakítani, hogy a nemzet nem csak 700 ezer nemesből áll, nemcsak a nemesi társadalomból áll, hanem az egész magyarságból áll, és ezt kell valamiképpen gyakorlatilag is megvalósítani a társadalomszervezésben, a nemzet szervezésben, a nemzet életének az alakításában. Erre mondhatjuk azt, hogy a népi mozgalom céljainak a középpontjában ez állt, sok gyakorlati és feltétlenül szükséges cselekedettel együtt. Tehát nemzet és nép fogalmának az összekapcsolása, a nemzet fogalmába beépítve a népet magát és megszüntetve egy helyzetet, ami leszűkíti a nemzetet.

Annál is inkább meg kellett ezt szüntetni, mert arra is emlékeztetnék, hogy ez a bizonyos középbirtokos nemesség, amely korábban a műveltségben is, katonáskodásban, gazdálkodásban is, minden életformában és ízlésben is a meghatározója volt a nemzet létének, a nemzet gondolkodásának, a nemzet lelkületének, ez elkezdett dzsentriesedni. Emlékeznék talán Mikszáth Kálmánra, mondjuk a Noszty fiú esete Tóth Marival című regényre, de emlékeztetek Krúdy Gyulára, emlékeztetek Móricz Zsigmondra, Ady Endrérre és még sorolhatnám a neveket egészen Babits Mihályig, akiknek azzal kellett szembeülni, hogy elkezdődött a dzsentriesedése ennek a nemzetrésznek, ennek a nagy hatású és nagy erejű nemzetrésznek. Elúsztak az ezer holdak a cigány vonóján, eladósodott, morálisan lezüllött, lehetetlen helyzetbe került a 20. század elejére végképp ez a társadalmi réteg. Ady írja több ízben is és nagyon markánsan, nagyon határozottan, hogy amikor pusztulásnak indul egy nemzet vezető rétege, akkor ez a pusztulás kihat az egész társadalomra, és nem lehet megállítani. Lehet utalni más népek történetére, más nemzetek történetére is. De itt minket a 20. században ez érdekel leginkább. Az a folyamat, amit Móricz leír a Rokonokban, és a Rokonokon kívül még szinte valamennyi elbeszélésében, hogy tudniillik vezető réteg nélkül marad a nemzet.

A 20. század derekán Szabó Dezsónél, Móricz Zsigmondnál még él az az elgondolás, hogy ha már le kell mondani erről a vezető rétegről, ha

már ez ilyen állapotba került, ilyen erkölcsi helyzetbe került, akkor jöhet, és jönnie kell egy másik nagy társadalmi erőnek, amely átveszi ezt a szerepet. Ez pedig a parasztság. Ők még hittek abban, hogy a magyar parasztság, ha hagyják felemelkedni, ha megadják azokat a lehetőségeket, ha megteremtik, létrehozzák azokat a lépcsőfokokat, amelyeken följebb tud emelkedni, akkor ez a magyar parasztság képes lesz a társadalom vezetésére. Amikor tehát népi mozgalomról beszélünk, annak céljairól, akkor ezek között a célok között szerepel egyfajta paraszt demokráciának, egyfajta szövetkezeti demokráciának az elgondolása is, vagyis az, hogy amilyen mértékben vezető erővé válik a magyar társadalomban a parasztság, olyan mértékben alakulhat ki egy olyan társadalmi berendezkedés, gazdálkodással, politikával és mindennel együtt, amely megteremti egyúttal a demokrácia alapjait is. Amely demokrácia éppen erre a nagy létszámú és erős, történelmileg kialakult paraszti rétegre épül.

A népi mozgalom ezért gondolkodott gazdasági értelemben is egy olyan korszerű megoldáson, amely a magyar adottságnak, az ország adottságainak és az ország társadalmi, a nemzet társadalmi rétegzettségének is megfelel, ez lett volna a Németh László által is és mások által is erőteljesen hangsúlyozott és képviselt Kert-Magyarország gondolata. Nem

arról volt tehát szó, hogy az írók irodalomban gondolkodtak volna csupán, sőt nem is arról, hogy elsősorban az irodalomban gondolkodtak, hanem megpróbálták az irodalom eszközeit is használni. Egy sokkal nagyobb, és sokkal átfogóbb feladatra, az esztétizálás helyett, az individuális írói érvényesülés helyett, valamiféle közösségi kötelességekre alapuló és az egész társadalom, az egész nemzet létét érintő új reformkornak a kialakítására gondoltak. Hívjuk is úgy időnként ezt a korszakot, mint új reformkort, a 20. század közepén, a 20. század derekán. Ez a mozgalom lassan úgy kezdett építkezni – természetesen az írói eszközöket használva –, hogy folyóiratokat létesített. Németh László először egyénileg megindítja az egyszemélyes folyóiratát, a Tanút. Tudniillik azt veszi észre, hogy műhelyek nélkül, önálló kifejezési lehetőségek, önkifejezési lehetőségek nélkül magára marad az író is, ugyanúgy, ahogy magára marad a társadalom is. Ha nincs módja kifejezni magát, ha nincs módja kifejezni az akaratát, a szándékait, a vágyait, akkor magára marad, és magába fordulva tönkremegy. Megpróbálnak tehát műhelyeket alkotni, műhelyeket létrehozni. Az egyszemélyes folyóiratot követően létrejön a Válasz című folyóirat, létrejön a Kelet népe. Szemben állnak bizonyos mértékig a Nyugattal, hiszen a feladat éppen az, hogy a Nyugat esztétizmusával, a Nyugat individuális

lehetőségeivel és szellemével szemben megvalósítsák azt, hogy az írók szövetkezzenek, erőt gyűjtenek és egy a kollektivitás, a közösségi érdek jegyében induló mozgalom teljesítse be a maga lehetőségeit és szándékait. Lényegében ez történik nagyjából a '40-es évek elejéig, amikor is ez a mozgalom még többé-kevésbé egységesnek mondható. Erőt tud kifejtetni, és ezt az erőt tudja ezekben a műhelyekben, a Válaszban, más folyóiratokban és egyébként a népfőiskolai mozgalom támogatásában valahogyan érvényesíteni, értékesíteni.

A '40-es évek fordulatot hoznak a magyarság életében. És mivel ez az írói társadalom a magyarsághoz kötött és ehhez a magyar közösséghez, kollektivitáshoz kötött, ezért az ő életükben is természetesen. A '40-es években már erőteljesen érződik a második világháború előszele, pontosabban már a második világháború maga, bár még Magyarország viszonylag érintetlennek tűnik. De gyakorlatilag lehet már tudni, hogy valami olyasmi történik majd a magyarsággal, amivel újra szembe kell nézni, és ami megint új feladatokat ad.

A döntő mozzanata a népi mozgalomnak, a legnagyobb és máig a legnagyobb hatású történése az 1943-as szárszói konferencia. Bizonyára hallottak erről valamennyien. Ez a szárszói konferencia úgy állt össze, hogy Püski Sándor, azt hiszem, a nevét, ismeri mindenki, Püski Sándor úgy döntött, hogy össze kellene hívni a népi mozgalom tagjait – írókat, és nem írókat is, hozzáteszem –, lényegében minden érdeklődőt, és mindenkiket, aki ehhez a mozgalomhoz tartozó, mert tesz a két cél érdekében. Az egyik cél, hogy a világháború közelgő hatásaira és választási kényszereire valamiféle választ adjanak, próbáljanak közös gondolkodással elébe menni az eseményeknek, amennyire egyáltalán lehet. A másik pedig, áthidalni valamiképpen a népi mozgalmon belül az úgynevezett jobb-, és baloldali ellentéteket, amelyek egyre inkább kialakultak. Hozzáteszem persze, hogy jobb oldalának a népi mozgalom tagjai nem minősíthetők. Baloldalinak pedig mindössze 3-4 nevet lehet említeni, akik kifejezetten a kommunista párthoz húztak, és akiknek az

egész magatartása lényegében e felé próbálta sodorni a mozgalmat. Erdei Ferencről van szó, Darvas Józsefről van szó elsősorban. Kettőjüknek volt leginkább hatása még néhány emberre a mozgalmon belül. De a probléma nem ez volt. A probléma az volt, hogy hogyan lehet egy olyan helyzetet és egy olyan eszmerendszert és hozzá gyakorlati elképzeléseket kialakítani és felépíteni, amelyik nem jobboldalban és baloldalon gondolkodik, hanem valami másban, ami meghaladja, ami képes ezt meghaladni. Ez az, amiről feltétlenül szólni kell még. Ez az, ami azóta is, számtalanszor elhangzik a népi mozgalommal szemben: ez volt az a bizonyos harmadik út. A harmadik út elképzelése, elgondolása.

Itt megállok egy pillanatra, és itt is, néhány fogalmat kell gyorsan tisztázni. Az egyik az, hogy Németh László előtt már Szabó Dezső pendíti meg ezt a fogalmat. Szabó Dezső az, aki kidolgoz egy programot a magyarság számára. Önálló magyar történelmi műhelyről álmodik, amit meg kellene teremteni, és aminek ő a részleteit is megpróbálja kidolgozni. Ennek érdekében ír, ennek érdekében tart előadásokat, szónoklatokat, egyébként rendkívül nagy hatással. Nem tudom, ki olvasott Szabó Dezső művet már. Hát nem túl sokan, nem is csodálom. Tudniillik a legnagyobb műve, a legismertebb, vagyis legtöbbször emlegetett műve, az *Elsodort falu*, nem csak vaskos, hanem beszédmódjában, írásmódjában a mai ember számára kissé nehézkesnek tűnhet. De egy rendkívüli értékű könyv. Szabó Dezső veszi először észre azt, hogy a háború pusztítása a magyar falu pusztításával egyenlő, és a magyar falu pusztulása a magyarság egészének a pusztulásával lehet egyenlő. Szabó Dezső, Ady Endre és Móricz Zsigmond életműve és magatartása adja a népi mozgalom eszmei alapjait. És mindhármukban ott van a harmadik útnak a gondolata, ami egyébként a század elején már szükségképpen kezd csírázni. Olyan módon, hogy ugye, Ady már 1914-ben arról beszélt, hogy a háborúba való belépésünk következménye egy soha nem látott magyar katasztrófa lesz. Nemcsak azért, mert emberek halnak meg. Javakorabeli férfiak, nemzőképes férfiak sokasága, élet-

erős férfiak sokasága hal meg a háborúban, hanem azért is, ami majd a háború után, mint bosszú, mint megtorlás vár a magyarságra. Lényegében 1914-ben megjósolja a trianoni békediktátumot, ami minket agyon sújt. És voltaképpen Ady nagy metaforái, nagy költői képei, Móricz Zsigmond társadalmi és lélektani ábrázolásai és Szabó Dezső konkrét politikai és társadalomszervező elgondolásai állnak össze egyfajta harmadikutas elgondolássá és hatnak egyébként az országon belül és az országhatáron kívül. Egyetlen egy magyar mozgalom nem születik az utódállamokban, amely ne ezt a három nevet tűzte volna a zászlajára. A felvidéki mozgalmak, a Sarló mozgalom Felvidéken, az erdélyi mozgalmak, a délvidéki mocorgások, mert itt inkább erről lehet szó, és a hazai népfőiskolai mozgalmak, például Sárospatak szellemére gondoljanak; bizonyos mértékig a szegedi agrársettlemet, és gondolhatnak sok minden másra, a különféle kollégiumi, egyetemi mozgalmakra, gondoljanak az egyházi mozgalmakra. Bizonyára többségben vannak itt is a katolikusok. Tudniuk kell, hogy volt olyan katolikus mozgalom, amely gyakorlatilag ugyanazt a célt próbálta megvalósítani, némiképpen más eszközökkel, népfőiskolai eszközökkel, amely cél a népi mozgalomé is volt. Sőt a népi mozgalom kezdeményezte. Ez a Kerkai Jenő féle mozgalom és népfőiskola. Vagy gondoljanak a reformátusok *Soli Deo Gloria* mozgalomára, ifjúsági mozgalomára.

Elindulnak tehát és működnek, mégpedig igen szervezeten és nagyon jó szellemben, mozgalmak és lassan-lassan olyan kis intézmények, műhelyszerű intézmények, amelyeket az előbb említettem. És végül is a '43-as szárszói konferenciára azt lehet mondani, hogy egy érett mozgalom áll fel, amelynek megvannak a maga eszmei alapjai, megvan a maga értékrendje. Ez a mozgalom áll fel úgy, hogy akkor most vitassuk meg a továbbiakat, és készüljünk fel arra, hogy mi lesz a háború után.

1943-ban vagyunk, és '43-ról tudni kell, hogy ekkor már joggal lehetett latolgatni, mert voltak bizonyos tapasztalatok, hogy vajon ki lesz, vagy kik lesznek a háború győztesei. Akárki

lesz, végig kell gondolni, hogy milyen magatartást tanúsítson a magyarság az új helyzetben. És itt sok mindent el lehetne mondani a szárszói konferenciáról, a felszólalóktól lehetne idézni, Kodolányi János kiváló előadásából és másokéból, de két személy volt, akik kíméletlenül és keményen megütköztek egymással ebben a vitában. Az egyik Németh László, a másik Erdi Ferenc. És itt lehet tetten érni nagyon sok mindent a mai politikai, ideológiai életünkben, hogy tudniillik hol vannak annak a gyökerei.

Kezdjük azzal, hogy a két előadó kiváló elme. Erdi Ferenc is, Németh László is. Erdi Ferenc elsősorban a szociológiában, szociográfiában, mégpedig olyan elme, akire azt lehet mondani, hogy lényegében a magyar szociológiai gondolkodás és a szociológia módszertanának, tudományának, legalább is egyik, megalapozója. A másik, Németh László, akit regényíróként ismerhetünk, nem tudom, ki olvasta az *Iszonyt*, a *Gyászt*, mondjuk a legnagyobb, nem méretre, hanem minőségére legnagyobb regényeit. Igen ám, de Németh László már a 20-as évek elején, mint esszéíró bemutatkozott azzal, hogy fölvezet az a cselekvési irányt, ami a Nyugattal szemben ad új feladatot, és új lehetőségeket ad az irodalomnak. És Németh László az, aki el is szakad az irodalomtól, és egyre többször írja azokat az esszéit, amelyek néha már közvetlen beleszólást jelentenek a politikába, de mindenképpen annak az eszmekörnek a kidolgozásában van nagy szerepük, amely a magyarság jövőjére vonatkozhat.

A két előadás, Erdi Ferencé és Németh Lászlóé, olyan módon kerül szembe egymással – aki veszi a fáradságot egyszer és elolvassa ezeket, el lehet olvasni, megvan a jegyzőkönyve, Püski Sándor adta ki a legteljesebb értékű és cenzúrázatlan jegyzőkönyvét a szárszói tanácskozásnak – hogy amíg a múlttól, a történelemtől beszélnek, mivel két történelemben művelt és logikusan gondolkodó, okos emberrel van szó, ameddig a magyarság múltjáról beszélnek, amíg a történelemtől beszélnek, addig szinte szóról szóra ugyanúgy látják a történelmet, ugyanazt mondják. Aztán a jövőre terelődik a szó mindkét előadásban,

és itt derül ki, hogy homlokegyenest másképp gondolkodnak a jövőről. Itt derül ki az, hogy Erdei Ferenc azon a címen, hogy a politika az pragmatikus kell, hogy legyen, alkalmazkodó kell, hogy legyen, ha tehát a jövőről gondolkodunk, akkor abban kell gondolkodnunk, hogy itt a szovjet uralmi körhöz tartozik majd Magyarország, abban kell gondolkodni, hogy itt proletárdiktatúra lesz, ezt kell elfogadni, ezt kell szolgálni, ezt kell tudomásul venni; és ehhez kell természetesen fölkészülni, az alkalmazkodás jegyében. Németh László ezzel szemben homlokegyenest más jövőképet vázol fel. Ennek a jövőképek az a lényege, hogy elutasítja a szovjet rendszerhez, vagy a szovjet birodalomhoz való tartozás elgondolását és azt mondja Németh László, hogy ne az legyen a kérdés, hogy kihez tartozunk, hogy milyen birodalom fal föl bennünket, hanem az, hogy hogyan tudjuk megtartani saját magunkat a nagy birodalmak között. És ebben nem a német és a bontakozó, egyre erősebbnek látszó szovjet birodalmi törekvés csupán az ellentét, hanem az angolszász is. Olyannyira, hogy nagyon határozottan mondja, hogy egy angolszász hatalmi berendezkedés, az angolszász kapitalizmus, a liberális kapitalizmus nagyon sok hasznot hozott a nyugat-európaiaknak, a nyugati országoknak, elérte azt a fejlődési fokot, amire valóban úgy nézünk bizonyos szempontból, mint kívánatosra, de a magyarság életére nézve katasztrofális lenne.

Amikor elkezdi Németh László a beszédét, akkor azzal kezdi, hogy aki föl akarja fejteni ennek a népnek a történelmét és megnézni a történelmi események okait, történelmi veszteségek okait, akkor azt a kérdést kell először feltennie, hogy hogyan vált ez az egykor nagy és büszke nép bennszülötté a saját hazájában. És ezen a soron megy végig, és ezt a sort, ezt a gondolati sort viszi tovább a jövőre is. Tehát azt mondja, hogy amivel nekünk számolnunk kell, azzal persze számolni kell, de nem abban kell gondolkodni, hogy hogyan alkalmazkodjunk, hanem abban kell gondolkodni, hogy hogyan éljük túl, és mi legyen az a cél, a magyarság önmegvalósításának a célja, amihez kapcsolódnunk kell, és hogyan kapcsolódjunk hozzá.

A társadalmi berendezkedést illetően is visszautasítja a proletárdiktatúra gondolatát. Nagyon finoman, de nagyon határozottan, és egy másfajta társadalomképet vázolván, azt mondja Németh László, hogy nekünk értelmiségi társadalomban kell gondolkodnunk. És itt mindjárt megint a fogalomhoz kell kapcsolódnunk, a fogalom tisztázásához. Amikor Németh László több helyen is, nem csak Szárszón, több írásában is értelmiségi társadalomról beszél, értelmiségről beszél, akkor ő mindig az értelmes emberek társadalmára gondol, a gondolkodó emberek társadalmáról szól, nem pedig a diplomások társadalmáról. Az értelmiség fogalmát ő nem hagyja beszűkülni a diplomások társadalmára, a diplomás rétegekre. Nagyon jól tudjuk ma már, hiszen bőven van tapasztalatunk, hogy a diplomától még senki nem lesz feltétlenül értelmiségi, nem lesz feltétlenül gondolkodó ember, ami a legsúlyosabb baj. Nem lesz feltétlenül olyan ember, aki rákérdez a világ dolgaira, a környezete dolgaira, vagy egyáltalán az emberi lét alapkérdéseire. És nagyon sokan voltak akkor még – és vannak, remélem ma is – parasztemberek, munkásemberek, akik viszont törekedtek az önálló gondolkodásra, a művelődésre, a gondolkodásnak a különféle eszközeinek a megszerzésére. Németh László tehát egy értelmiségi társadalomban gondolkodik, amelyben a diplomások is lényegében ugyanolyan munkát végeznek, mint bárki más, de nem robotszerűen. Azt lehet mondani, most már visszatekintve '43-ra, fölvezol egy utópiát is, több esszéjében is egyébként. Ennek az utópiának az a lényege, hogy valamiképpen a vállalkozó és a kollektivitás, az egyéni vállalkozó és a kollektívum boruljon össze valamiféle egységben, ezért a Kert-Magyarország gondolata is, ezért a szövetkezés gondolata végig a népi írók körében, hogy tudniillik az önmegtartásunknak és öntudatra ébredésünknek, értékeink megőrzésének előfeltétele az, hogy ne gyarmattá váljunk, hogy ne bennszülötté váljunk a saját hazánkban, hanem ennek a hazának a gazdái legyünk.

És itt jön a nagy kérdés, hogy végül is kinek volt igaza. Erdei Ferencnek teljes mértékben igaza volt, ha azt

nézem, hogy mi következett be. Bekövetkezett a szovjeturalom. Bekövetkezett Rákosiék zsarnoksága, ÁVH-val és minden egyébvel. Az úgynevezett proletárdiktatúra, amire ők hivatkoztak, ami persze nem volt proletár, de diktatúra volt feltétlenül. Tehát bekövetkezett majdnem minden rémség, amit Erdei Ferenc, mint pozitív jövőképet próbált vázolni. Semmi nem következett be abból, amit Németh László vázolt. Csak hogy van itt egy valami, amit éppen Németh Lászlótól tanulhatunk meg többek között, aki azt mondja, hogy együtt harsogni a történelemmel: neveléses, a történelem ellen, a történelemmel szemben handabandázni ugyancsak neveléses. Tehát meg kell találni azt a magatartásformát, amivel a történelem sodrában ugyan benne maradunk, de a történelmet igazítani is akarjuk, tehát nem csak bírálatot mondunk a történelemről, hanem igazítani is akarjuk, és tulajdonképpen a népi mozgalomnak ez volt a legfontosabb feladata az adott pillanatban.

Az igazán nagy kérdés persze az volt, hogy akkor most mi legyen, mi történjen? Ott született egy spontán döntés, ezt a döntést senki nem erőltette, csak úgy kirobbant, ahogy az egyébként megtörténik az ilyen viszonylag laza helyzetekben. Ott a Balaton-parti, egyébként forró és erőteljes tanácskozáson megszületett a döntés, természetesen Németh László igazsága mellé állt mindenki.

Lényegében tehát elindult egy olyan politikai szakadás a '43-as szárszói konferencia után, ami nem volt kívánatos. Nem volt szándéka Püski Sándornak sem és másoknak sem, de szükségképpen bekövetkezett. Vagyis akik eleve a jövőt kiszámítva nagyjából leparkoltak annál a pragmatizmusnál, hogy ha ez a jövő, szovjetek, proletárdiktatúra, és a vele járó, akkor alkalmazkodjunk ahhoz, és álljunk be a sorba. Ez a magatartás uralkodott aztán a magyar értelmiség egy részében mindvégig. Egy részében, hangsúlyozom. Németh László magatartása pedig úgy ment tovább, hogy a leg-sűrűbb diktatúra idején, főképpen '48 után, '48-tól kezdve, a fordulat évétől kezdve, megpróbálta valamiképpen kimunkálni magában a magyar nép és a magyar értelmiség lehetséges

ellenállásának a különféle módozatait. Ez az ellenállás, ez természetesen nagyon csendesen, nagyon óvatosan történhetett meg. És éppen ez a hagyomány is ott van a népi mozgalomban, hogy tudniillik tudták a történelem alapján, hogy nincs módunk forradalmi változásokat kezdeményezni, mert ehhez nincs erő, ennek nem felel meg a történelmi idő, hanem meg kell próbálni, ha másképp nem lehet, belül fölépíteni az ellenállásnak azokat a bástyáit, amelyek ahhoz segítenek bennünket, hogy túléljük, és az értékeket átvigyük ezeken a korszakokon.

Emlékeznek talán Nagy László gyönyörű versére, a Ki viszi át a szerelmet? kérdésére. Vannak korszakok, és a magyarság történelmében sok ilyen korszak volt, amikor semmi más nem lehetett a kérdés, csak az, hogy azokat az értékeket, azt az értékrendet, amely, amelyek itt rögződtek, és amiért munkálkodtak emberek, munkálkodtak az ősök és kortársak egyaránt, ezeket az értékeket, hogy lehet „átvinni a folyón”. Tehát hogy lehet azon a történelmi folyamaton átsegíteni ezeket az értékeket, amik egyébként pedig pusztítóak lennének, amelyek elsodornák magukkal ezeket az értékeket.

Lényegében a népi mozgalomnak ez a nagy köre és elgondolása ment aztán tovább 1945 után. Ez a mozgalom volt az, amely újra építi a Válasz című folyóiratot, ha belenéznek, ha van módjuk belenézni. A magyar

szellemi élet egyik legszínvonalasabb folyóirata lett, Illyés Gyula szerkesztésében. Olyan emberek írtak bele, mint Veres Péter, Kodolányi János, Bibó István. Bibó például az összes nagy tanulmányát ebben az időszakban, tehát 1945 és lényegében '48 között írta és közölte a Válaszban. És Illyés is úgy fogalmazza az akkori Válasznak az előszavában azt, hogy mit is akarnak és hogyan akarják, azt mondja, hogy mindenkinek különféle véleménye lehet, ítélet rólunk is, ahogy akar és ahogy tud, de igényt tartunk, jogot formálunk a háborítatlanságnak arra a nyugalmára, ami minden alkotó munkához szükséges. Hát ez a háborítatlanság aztán nem sokáig tartott. Voltak helyzetek, amikor már honoráriumot az íróknak, a megjelenő szerzőnek úgy tudtak fizetni, hogy egy darab szalonnát küldtek honorárium címén, mert olyan volt a helyzet. És mégis megtisztelő volt mindenki számára, ha így publikálhatott. Lasan tehát egy szellemi mozgalom kezd körvonalazódni, aminek aztán vége a Rákosi-rendszer tombolása közepette. Sőt van egy záróakkordja, amiről még feltétlenül szólni akarok, van egy záróakkordja ennek a korszaknak. Veres Péter, mint tudják akkor a Nemzeti Parasztpárt elnöke. Ennek a Nemzeti Parasztpártnak az elnökeként 1948-ban, amikor már Veres Péter pontosan tudja, hogy vége minden demokratikus szándéknak, hogy nincs esély arra, hogy itt bár-

mit is érvényesítsenek abból, ami a parasztság érdekében van, és ami a népi írói hagyományban benne van, ekkor megjelenteti a *Paraszti jövőendő* című könyvét. Ha valakinek van erre egy kis ideje és érdeklődése, érdemes belenézni, nagyon érdekes olvasmány. Annak a példája, hogy hogyan gondolkodik, és hogyan próbál morálisan a helyzet fölé kerekedni egy szegény-paraszti sorsból érkező és lényegében ezt a sorsot élő pártvezér, aki látja azt, hogy vége a lehetőségeknek, és itt az utolsó pillanatban megírja azt, hogy milyennek kellene lenni Magyarországnak, milyennek kellene lenni a paraszt demokráciára épülő Magyarországnak.

Részletesen leírja, hogy hogy kell kinézni egy falunak, hogy szabad korszerűsíteni mondjuk a paraszti házat, a paraszti portát úgy, hogy az megőrizze a hagyományt, és ugyanakkor megfeleljen a korszerűség követelményeinek, a korszerű igényeknek. Megrajzolja azt, hogy hogy kell kinézni a falu központjának, ugye ide telepíti persze a templomot, de a templom mellé odatelepíti a szövetkezeti házat is. Tehát kialakít egy faluképet, kialakít egy részletes otthon képet, hogy mi az, ami otthonos a magyar embernek és ugyanakkor mi az, ami praktikus. Tehát a paraszti világ termelő munkájához, a paraszti világ mindennapjaihoz igazítja az elképzeléseket. Egészen az apró részletekig. Tehát mondjuk addig, hogy majd a közel-keleti népek is hozzászoknak a disznóhúshoz, tehát tenyészük a disznókat. Vegyük kézbe, mondjuk, a libatoll fosztását, mert mekkora üzlet az másoknak, ha mi csináljuk, akkor nekünk is nagy üzlet lenne. Tehát egészen apró, mosolyogni való részletekig is lemegy. De a lényeg az, hogy ott van benne a figyelmeztetés a kolhoz ellen, egy erőszakos és ésszerűtlen, és a magyar hagyományoktól teljesen idegen kolhozosítás, kollektivizálással szembeni nagyon határozott magatartás.

Veres Péter tudja, hogy nem ez következik. Tudja, hogy súlyos felelősséggel tartozik ezekért a sorokért, de ezt leírja ekkor. Azzal fejezi be, valahol az egyik fejezete végén a parasztjaihoz szólva, hogy éberség legyen veletek. Pontosán tudja

tehát, hogy miről beszél, pontosan tudja, hogy mire figyelmezteti ezt a parasztságot. Majd pedig augusztus 20-án az ünnepségen, Kecskeméten Rákosi szónokol, és akkor megy neki úgy Veres Péternek, hogy aztán Veres Péter mint igazi politikai tényező többet nem vehet részt a közéletben. Mindenféle módon részt vesz, de politikai tényezőként soha többet nem vehet részt. És ezzel lényegében lezárul a népi mozgalom nagy szakasza, vagy korszaka, hogy úgy mondjam, Magyarországon. De hozzáteszem, és ezzel fejezem be, hogy tudniillik nem hálnak meg az egyszer megszületett gondolatok, az egyszer megszületett elképzelések, nem hálnak meg csak úgy, akkor sem, hogyha bármilyen politikai, vagy más természeti erőszak véget vet látszólag ennek a fajta gondolkodásnak. Tovább megy. És lényegében ez volt az a nagy vonulata a 20. századnak, ami aztán a rendszerváltás MDF-re vonatkozó, főképpen az MDF-re vonatkozó, és még egy-két pártra vonatkozó programjaihoz, elgondolásaihoz, eszmei alapjaihoz a legteljesebben járult hozzá. 1987, a lakiteleki első találkozó, az lényegében erről szólt. A második lakiteleki találkozó 1988-ban ugyanerről szólt, egy kicsit azt már kiteljesítve. És ami lehetetlenné vált 1989-90-ben, az ugyanez volt. Tehát pontosan az a sorsa ennek az eszmerendszernek és ennek a társadalomképnek, ennek a meg lehetőségen ideális társadalomképnek, hogy tudniillik nem lehetett megvalósítani. Ehelyett történt az, amire Németh László már '43-ban figyelmeztet, aztán Bibó '45 utáni tanulmányaiban, hogy ne higgyük azt, hogy az angolszász ránk telepedés, az bármiben is kedvezőbb lehetne, mint akár a német, akár a szovjet. Nem lehet kedvezőbb, egyszerűen azért, mert az a fajta kapitalizmus, amit ez jelent Magyarországnak, a magyar, nem csak a hagyományoktól, a magyar szokásrendtől, a magyar képességektől, a magyar világnézettől, mindentől olyan mértékben idegen, ami-be csak belerokkanhatunk.

Most ehhez képest nagyon jól tudjuk, és most már itt be is fejezem, nem a rendszerváltásról kell nekem most itt beszélnem, de arról igen, hogy nem halt meg ez a fajta gondol-

kodásmód. Nem lehetett kipusztítani, ne tekintsék ezt túlzásnak, tényeket lehetne sorolni. Igazolással csak még egyszer mondom, nem ez a dolgom most. Lényegében az első kormány ez a mostani kormány, mondhatjuk a hibáit, sorolhatjuk az ilyen-olyan tévedéseit, kapkodásait, rossz döntéseit is, a fő irányában, a fő vonulataiban, lényegében újra megpróbálja megvalósítani azt, ami a rendszerváltás során nem sikerült. Holott az alapok azok itt voltak, ebben az eszmerendszerben voltak, akkor. És aztán egyszer csak eltűntek pillanatok alatt. Prédává vált az ország, és nem csak gazdaságilag, hanem erkölcsileg is prédának tekintették. Ma már az egész Európa préda, hiszen látjuk valamennyien. Valamiféle sajátos prédává vált, amiben a saját bűnök, mint ahogy a rendszerváltásban nekünk is megvoltak a saját vétkeink, tévedéseink, súlyos hibáink, úgy az egész Európának is megvannak ezek a hibái. Ezt az értékmentő programot kellene pedig magáévá tenni egész Európának. Ha nem nemzetben gondolkodunk csupán, hanem mondjuk európai közösségben, akkor az európai közösségnek is az alapértéke az kell, hogy legyen, hogy az európai hagyományt, az európaiságot megtartsa, és ne beszéljen róla a levegőbe, és ne szónokoljunk róla folya-

matosan, hanem azokhoz az európai hagyományokhoz tekintsünk vissza, amiben benne van a kereszténység, benne van a Róma, Athén által átadott és kimunkált kultúra, és amelyre építeni lehet egy mai európaiságot. Ugyanez vonatkozik ránk, a nemzetre, arra a magyar nemzetre, amely a nyelvében maradt meg, tulajdonképpen a történelem sodrásában, a nyelve tartotta meg elsősorban, és erre a nyelvre, erre a nyelvi logikára, erre az észjárásra, amit ez a nyelv hordoz, erre tudott felépülni, ez tette lehetővé, hogy nem olvadtunk be, mondjuk 3 ezer éven át, vagy nem tudom, hány ezer éven át valamiféle tengerbe. Akár hunok, akár szkíták, akár szlávok, akár germánok, de nem olvadtunk, megmaradtunk. Most ennek a megmaradásnak a törvényét, ennek a megmaradásnak a módszereit kell megtalálni elsősorban. Ez pedig közösségeken múlik, családokon, ilyen közösségeken, kisebb műhelyeken, és nagyobb szervezeteken, de a nagyobb szervezeteket, ha végig nézzük, bizony ott kevés kapaszkodót látunk, mert a politikai harcok lehetetlenné teszik a közgondolkodást, olyan mértékben, hogy ma már az a nagy kérdés, hogy egyáltalán tudunk-e kérdezni, és akarunk-e még kérdezni a saját életünkre. Köszönöm szépen a figyelmet.

BÍRÓ ZOLTÁN a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum főigazgatója, Kölcsey-díjas irodalomtörténész. Budapesten született 1941-ben. Pesterzsébeten nvelkedett. Politikai pályafutása a Magyar Demokrata Fórumhoz kapcsolódik, melynek ügyvezető elnöke volt. E mellett 1988. és 1992. között a Hítel című kéthetente megjelenő irodalmi és társadalmi, politikai lap főszerkesztője volt. Egyetemi diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett, egyetemi doktori fokozatot a szegedi József Attila Tudományegyetemen. Kandidátusi disszertációját 1994-ben védte meg a Magyar Tudományos Akadémián A „harmadik út” és az 1945. utáni Válasz gondolkörre címmel. Szegeden tanított a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán közel húsz éven át 20. századi magyar irodalom történetét. Legfontosabb kutatási területe Ady Endre költészete és a 20. századi magyar irodalom elsősorban történeti- eszmetörténeti vizsgálata, különös tekintettel a népi írók mozgalmára. Tíz önálló kötete jelent meg eddig és különböző kiadványokban, havi-, heti- és napilapokban több száz írása az irodalomtörténet vagy a hazai politika illetve a rendszerváltás tárgyában.